

କଳକାତା ସମୁଦ୍ର

ପାର୍ଥପ୍ରତିମ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟା

କାର୍ତ୍ତିକ ଲାହିଡୀର ପ୍ରଥମ ସେ ଉପନ୍ୟାସଟି ଆମି ପଡ଼ି, ସେଟି ‘ଦଶରଥ ନାମେ ଏକଜନ’ । ଦିଖା ଛିଲ, କାରଣ କାର୍ତ୍ତିକ ଲାହିଡୀକେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ହିସାବେଇ ଜାନତାମ, ଆର ତାର ପ୍ରବନ୍ଧେର ଅନ୍ୟତମ ବିଷୟ ଉପନ୍ୟାସ । ଏହି ଅୟାକାଡେମିକ ଅର୍ଥେ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକେରେ ଉପନ୍ୟାସ ପଡ଼ା ଆଗେ ସଂଶୟେ ଦୁଲୋଛିଲାମ, କେମନ ହବେ ? ଉପନ୍ୟାସେର ତତ୍ତ୍ଵ ଗଙ୍ଗକେ ଆଡ଼ିଷ୍ଟ କରେ ଦେବେ ନା ତୋ ? ନିଜ ଉପନ୍ୟାସେର ତତ୍ତ୍ଵ ଗଙ୍ଗକେ ଆଡ଼ିଷ୍ଟ କରେ ଦେବେ ନା ତୋ ? ନିଜ ଉପନ୍ୟାସ – ବୀକ୍ଷାରଇ ଏକାନ୍ତର ଖୁଜିବେନା ତୋ ଔପନ୍ୟାସିକ ? ପଡ଼ିତେ ପଡ଼ିତେ ବୁବାଲାମ, ଏ ସଂଶୟ, ଦିଖା ଅମୁଳକ ଗଙ୍ଗ ବଜେହେ ଉପନ୍ୟାସିକେର ବୀକ୍ଷା - ଭୂମି ଥିଥେ, ପ୍ରଚ୍ଛମଭାବେ ପରିକ୍ଷା - ନିରିକ୍ଷା ଓ ଯା କରଛେ ତା ୧୯୬୦ -ଏର ଦଶକେର ପ୍ରଥମ ଦିକେ ଆମରା ସଞ୍ଚାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଲୟର ଛାତ୍ର ଏବଂ ପଞ୍ଜାଶେର ଦଶକେର ଦେବେଶ ରାୟ - ଦୀପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାଯର ବାଂଲା ଗଙ୍ଗେ ବିଶେଷତ ୫ ନତୁନ - ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆନନ୍ଦେନ ତଥା ‘ସାହିତ୍ୟପତ୍ରେ’ କାର୍ତ୍ତିକ ଲାହିଡୀର ‘କଳକାତା ସମୁଦ୍ର’ ଅନିଯମିତଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହୈ । ତାର ଓ ପାଇଁ କୁଡ଼ି ବୁଝି ପରେ ନବରୂପେ ଉପନ୍ୟାସଟି ପ୍ରକାଶ ଗେଲ । ଇତିମଧ୍ୟେ ତାର ଆଟଟି ଉପନ୍ୟାସ ବୈରିଯେଛେ – କୋନ୍ଟାଇ ଆକାରେ ବୃଦ୍ଧ ନଯ । ୧୯୯୩ -ଏର ପରେଓ କାର୍ତ୍ତିକ ଲାହିଡୀ ଉପନ୍ୟାସ ଲିଖେଛେ – ପ୍ରକାଶିତ ହେଯେଛେ ତାର ଛୋଟ ଗଙ୍ଗ - ସଂପ୍ରଥ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଏଥନ ପ୍ରଥାନତ ଉପନ୍ୟାସିକ ଓ ଗଙ୍ଗକାର । ଅର୍ଥାତ ପ୍ରବନ୍ଧେର ବିଷୟ ଅନ୍ତତଃ ଚାରଟେ ଏବଂ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ।

‘କଳକାତା ସମୁଦ୍ର’ ଉପନ୍ୟାସଟିର ପୃଷ୍ଠା ସଂଖ୍ୟା ତିରାଣି । କିନ୍ତୁ ଉପନ୍ୟାସେର ରିଦମ ବା ଛନ୍ଦ କାର୍ତ୍ତିକ ଲାହିଡୀର ଏମନ ଆୟାତେ ସେ ଐ ସଙ୍ଗ ଆକାରଇ ଉପନ୍ୟାସେର ବିସ୍ତାର ପାଯ । ସାତଟି ପରିଚେଦେ ପାଇଁ ଅଞ୍ଜକର ମତ ଉପନ୍ୟାସିକ ତାର ଗଙ୍ଗକେ ସାଜିଯେଛେ । ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରଥମ ପରିଚେଦେ ଜୁଯାର ଆଡ଼ାଯ ନିରଞ୍ଜନ – ଅଫିସେର କ୍ୟାଶ ଭେଙ୍ଗେ ମରିଯା ସେ ଜୁଯାର ଜିତତେ ଚାଯ ଯଦି ଯେତେ ତବେ ସବ ସମସ୍ୟାର ସମାଧନ । ଜେତେନା । ଦିତୀୟ ପରିଚେଦେ (୫୯୩ ଥିକେ ୪୯) ବାଡି – ସ୍ତ୍ରୀ ଦୀପାର ସାମନେ । ତୃତୀୟ ତରଙ୍ଗେ ଅଫିସ – (୫୯୪୯ - ୬୩) – ବାଡିତେ ଚାଲ ନେଇ, ଜୁଯାର କର୍ପରକହିନ, ଫୋର୍ମ ଗ୍ରେଡ ସ୍ଟୋଫ ଶୁକଦେବେର କାହେ ଟାକା ଯାଓୟା ଏବଂ ଚାଲ ଇଲିଶ ମାଛ ନିଯେ ବାଡି ଫେଳା । ଚତୁର୍ଥ ତରଙ୍ଗେ - ଆବାର ବାଡି : ଦୀପା, ଭାଇ ଚନ୍ଦନେର ମୁଖୋମୁଖୀ – ଆଜ ନିରଞ୍ଜନରେ ଜ୍ୟାଦାନିମିନ୍ । ପାଂଚ ପୃଷ୍ଠାଯାମ ପରିଚେଦ । ପଞ୍ଚମ ପରିଚେଦ ଛପ୍ରଥାର – ଦୁତାତଳେ ଉପନ୍ୟାସେର ଛନ୍ଦ ପାଲ୍ଟାଇଁ । ଛୁଟେ ଚଲେଛେ ଚଢାନ୍ତ ବିନ୍ଦୁର ଦିକେ । ସାହେବ ଅଫିସେ ନା ଆସାଯ ତାର ଚୁରି ଧରା ପଡ଼େନି । ଚତୁର୍ଥ ପରିଚେଦେଇ ସେ ଦୀପାର ହାର ଚୁରି କରେଛେ – ଏ ଜୁଯାର ଅନିବାର୍ୟ ଆକର୍ଷଣେ । ସଞ୍ଚ ତରଙ୍ଗେ (୫୯୭୮-୮୭) ସାହେବ ଆସେ, ଚୁରି ଧରା ପଡ଼େ । ଏ ତରଙ୍ଗ ଚାର - ପାଁଚର ମତ ଦୁତ ନଯ, ଏକଟୁ ଧୀର ଆର ଶେମେର ସାଡେ ଚାର ପୃଷ୍ଠାର ସବ କିଛି ପ୍ରେରଣେ ପଡ଼ା । ଏକନା, ନା-ଏକତାନେର ମଧ୍ୟେ ନିରଞ୍ଜନ । ତାର ‘ସାମନେ ବିଶାଳ ସମୁଦ୍ର - ଅନ୍ଧକାର, ଶଦେଶ ସମୁଦ୍ର - ଆଲୋଡ଼ିତ, ଆର ସେ ମଜ୍ଜାମାନ ତରଣୀତେ ଭାସତେ ଭାସତେ ମାଟିର ଆଁକଦ୍ରେ ଧରାର ଚେଷ୍ଟା କରତେ କରତେ ତେଷ୍ଟାର ଜଲେର ଜନ୍ୟ ଅସହାୟଭାବେ ଚାରଦିକେ ତାକତେ ତାକାତେ ଲବନାନ୍ତ ଜଲ ଖେତେଇ ଚିତ୍କାର କରେ ଓଠେ – ବୀଚାଓ, ଆମାକେ ବୀଚାଓ । ଏହି ଏକଜନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅସହାୟ ଆରନ୍ଦା, ବୀଚାରା ଭୟଙ୍କର ପ୍ରଚ୍ଛଟେର ପାଶେ ‘କଳକାତାର ଜନସମୁଦ୍ର ଶଦ୍ୟସମୁଦ୍ର ନିରଞ୍ଜନରେ କ୍ଷଣ କଠ୍ସରକେ ସମ୍ପୁଣ୍ଟ ଡୁଇଯେ ଦିଯେ ଆଗେର ମତେ ତରଙ୍ଗେର ଲାଗ ବିଲାଯେର ଅବିଚିନ୍ନ ଧାରାଯ ବୟସ ଚଲେଛେ; ନିରଞ୍ଜନରେ ଅତିରି ଅନତିରି ସମ୍ପକେ ନିରିକାର କଳକାତା ତଥା ଅଫୁରନ୍ତ ପ୍ରାଣେ ସ୍ପନ୍ଦନେ ଦୋଲାଯିତ । ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ନିରପେକ୍ଷ ବାସ୍ତବ ଏ ଉପନ୍ୟାସେ ଏକ ଦ୍ୱିଦ୍ଵିକ ପ୍ରକିଳ୍ପିଆ ଆବଦ୍ୟ : କଳକାତାର ସମୁଦ୍ର – ତବେ ସେ ସମୁଦ୍ରେ ଅନ୍ଧକାର ଅସହାୟ ମଜ୍ଜାମାନତା ଥାକେ, ଥାକେ ଡୁବତେ ଡୁବତେ ବୀଚାରା ଜନ୍ୟ ଆକୁଳ ହାହାକାର ।

କାର୍ତ୍ତିକ ଲାହିଡୀ ନିରଞ୍ଜନରେ ଗଙ୍ଗ ବଲେନ । ଏକଟି ଛେଲେ ମଫସଲ ଥେକେ କଳକାତାଯ ଆସେ; କଳକାତାଯ ବାସ କରତେ ଥାକେ, ବେକାରତେର ସଞ୍ଚାଳ ଭୋଗ କରେ, ରାସାୟାର ରାସାୟାର ଫୁଟପାତେ ଫୁଟ ପାତେ ଘୋରେ, ବନ୍ଧ ସବ ଦରଜା, ଏର ମଧ୍ୟେଇ ଦୀପା ନାନ୍ଦି ଏକଟି ମେଯେକେ ଭାଲବାସେ, ଚାକରି ପାଯ, ବିଯେ ହୁଏ, ଏକଟି କଳ୍ପା ହୁଏ । ତାଦେର ଏକଟି ପୁରୁଷ ଭୋଗ କରି କରି ଦୀପାର ନିରଞ୍ଜନ – ହୟୋଂ ଅର୍ଥ ପେଯେ ସବ ଇଚ୍ଛା ଚାରିତାର୍ଥ ନିରାଶା ? ଆମି ରାଜା, ସବ ଧାର ଶୋଧ, ଦୀପାର ଜନ୍ୟ ଭାଲୋ ଶାଡି, ଏକଟା ଜମି ଆର... । ନିରଞ୍ଜନ କେନ ଏମନ ହଲୋ ? କେନ ଆଜ ଦୀପାର ସଙ୍ଗେ ତାର ଅସେତୁସଭ ଦୂରତ୍ବ ? ମେଯେ ବୁମିକେ ଅନ୍ୟତିର ନିରଞ୍ଜନରେ ଦିଯେଛେ ଦୀପା, କେନ ? ଏର ମୂଳେ କି ଦୀପାର ଚାହିଦା ? ନାକି ଏ ସମୟ ? ନାକି କଳକାତା ? ‘ଆମି -ଇ ତୋ ଆସେ ଆସେ କଳକାତା ଯିମେ ଯେତେ ଥାକଲାମ, ଭୁଲେ ଗେଲାମ ଆମି କେ, ଦୀପା ଆମାର କେ ? ନାକି ବିଯେର ପର ଦୀପାର ଜନ୍ୟ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହେଁ ଆମି ନିଜେକେ ବିସର୍ଜନ ଦିଲାମ, ମୁଛେ ଗେଲ ଆମାର ପରିଚୟ ଆମାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଆମାର ବ୍ୟକ୍ତି, ଆମି ସ୍ଵେଚ୍ଛାଯ କଳକାତାର କାହେ ନିଜେକେ କ୍ଷମଗନ୍ତ କରେ ଇଚ୍ଛାମୃତ ବରଣ କରିଲାମ କିନ୍ତୁ ଦୀପା’ ଦୀପା କି ବାରଣ କରେନି ବାରବାର । ନାକି ଏ ଆମାକେ ଠେଲେ ଦିଯେଛେ ଆନ୍ତ୍ୟାଙ୍ଗିକ ନାନା ଜିନିସ ଚେଯେ ଚେଯେ ? ତବେ କି ଦୋଷ ନିରଞ୍ଜନରେ ନିଜେର ନଯ ? ଦୀପାର ଜନ୍ୟଇ... । ବନ୍ଦୁତଃ ଏ ଶଂଖ୍ୟ, ଏହି ଆୟସଚେତନାତା ନିରଞ୍ଜନ ହେଁ ଓଠେ ଆଧୁନିକ ମାନ୍ୟ । ଦୀପାର ସଙ୍ଗେ ତାର ସମ୍ପର୍କ ଏଥନ ହିମ ଶିତଲ, କିନ୍ତୁ ମେ ସ ଏଥନ ଦୀପାର ହାସି, ଦୀପାର ମୁଖେ ଏକଟୁ କୋମଳ ଉଚ୍ଚାରଣେ ବର୍ତେ ଯାଇ, ଭାଇ ଚନ୍ଦନେର ସଙ୍ଗେ ଦୀପାର ସମ୍ପର୍କରେ କଥା ଭେବେଇ ଲଜ୍ଜିତ ହେଁ ପଡ଼େ ଅମୁଲକ ସନ୍ଦେହେର ଜନ୍ୟ, ଏଥନ ତାର ମନେ ହେଁ ଏ କଳକାତାର ହାତ ଥେକେ ଦୀପାଇ ତାକେ ବୀଚାତେ ପାରେ । ଅର୍ଥାତ ଦୀପା ସବଇ ଜେନେ ଗେଛେ, ତାର ଭାଇଙ୍କାରେ ଚାଲବାଡିତ – ତାରପକ୍ଷେ ନିରଞ୍ଜନକେ ଛେଦେ ଯାଓଯା ଛାଡ଼ା ପଥ ନେଇ ।

ଦକ୍ଷ ଉପନ୍ୟାସିକେ ମତ କାର୍ତ୍ତିକ ଲାହିଡୀ ଜୁଯା ଖେଲାର ବିବରଣ ଟୁକରୋ ଟୁକରୋ କରେ ଦେନ – ଏକ ହିଂସ ହନନେ ଯେନ କୁଶିଲବରା ମେତେହେ । ଆର ନିଜ କର୍ମେର ଜନ୍ୟ ଅପରାଧବୋଧେ ତାତିତ ଅର୍ଥାତ ଜୁଯାର ଚୁମ୍ବରେର ମତ ଆକର୍ଷଣେ ବୀଚା ନିରଞ୍ଜନକେ ଉପନ୍ୟାସିକ ଚଳାଚିତ୍ରେର ପ୍ରଦ୍ଵତି ତିତେ କଳକାତାର ମଧ୍ୟେ ନିଯେ ଯାନ ଏ ଜୁଯାର ଘରେଇ । ଦୁତ ଏ କୁରକ୍ଷେତ୍ରେ ପୌଛାତେ ଗିଯେ ମେ ରାସାୟାର ଲାରିର ତଳାତେଇ ପଡେ ଯାଇଛି – ‘ରାକ୍ଷସୀ କଳକାତା କ୍ରମ ମାଯାରୀ ହେଁ ଉଠୁଛେ । ମେ ମୁଦ୍ରଦେ ସାଂତାର କାଟିତେ ଥାକେ ।’ ତାର କାନେ ବାଜେ ବାଡିତେ ଚାଲ ନେଇ । ଟାକାର ଦରକାର, ଦୀପାର ଚୋଖ । କଳକାତା ମୁଦ୍ରର ଲକ୍ଷ ଟେଟ୍ ଓ ଗର୍ଜନ ତା ତଲିଯେ ଦିତେ ପାରହେନ ତବୁ । ‘ଦୀପା ! ଦୀପା ! ଦୀପାନ୍ତିତା ବିଶ୍ଵାସ । ନିରଞ୍ଜନ ମନେ ମନେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରତେ ଥାକେ, କବେ ଥେକେ ଏମନ ଘାତକ ହେଁ ଉଠିଲେ ? ଆମିହି କି ତାକେ ତିଲେ ତିଲେ ତିଲେ ହତ୍ୟା କରେଛି ?’ ଜୁଯାର ମେହି କଷେ ଯାବାର ପଥେ ଉତ୍ସର୍ଷାମେ ନିରଞ୍ଜନ ଭେବେ ଯାଇ । ତାର ତ୍ରୀ ଭୟଙ୍କର ନିରାଶ ତେବେବା ଓ ତାର ପ୍ରେମ ଦୀପାର ତାର କାହେ ପ୍ରାୟ ମୃତ୍ୟୁ, ଦୁଇହି ତୋ କଳକାତାର ରାକ୍ଷସୀ ଗର୍ଭେ ଜୟ ନେଇ ତବୁ । ଯେ ପ୍ରେମେ ନିରଞ୍ଜନ ଏକଦିନ ଆକାଶ ରୋଦ ଦେଖେଛି । ମେହି ପ୍ରେମଇ ଆଜ ସନ୍ଦେହେ, ଅଭିଯୋଗେ ଭେଙ୍ଗେ ଯାଚେ ଜୀବନେର ଏକ ଟାକାର ବିକାରେ କଳକାତା ମେହି ଗାସି ମହିମାଲେର ଛେଲେଟିକେ ଏଭାବେଇ ଟାକା, ଅର୍ଥେର ମାଯାରୀ ଦାନବେର କାହେ ଫେଲେ ଦିଯେଛେ ।

ହାତେ ତାମ ଘୁରଛେ; ଘର ସ୍ତର୍କ୍ସ । ‘ଆରୋ ସ୍ତର୍କ୍ସତା ପୃଥିବୀ ଘୁରେ ଚଲେଛେ । ଏହି ପୃଥିବୀର ଉପର ଅବସ୍ଥିତ ବଲେ ପୃଥିବୀର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘୁରେ ଚଲେଛେ – ଆହିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ଗତିତେ, ବୋବାର ଉପାଯ ନେଇ ତବୁ ।’ ଭାଗିରଥୀ ନଦୀତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୁଳ କୁଳ ଶଦେ ଆବର୍ତ୍ତ ତୁଳେଛେ, ଇଚ୍ଛମାତା ଗତି ତିରତିର,

